

Kolchozy na Białostocczyźnie w latach 1940-1941 w świetle ankiet opisowych z 1948 r.

W czerwcu 1948 r. sytuacja polityczna w państwach środkowo-europejskich — podległych dyktatowi Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich — ustabilizowała się na tyle, że Biuro Informacyjne Partii Komunistycznych i Robotniczych wydało dyspozycje w sprawie przystąpienia do przebudowy rolnictwa poprzez kolektywizację gospodarstw indywidualnych. Była to forma narzucenia wzorców radzieckich w sferze polityki rolnej tzw. krajom demokracji ludowej, a w tym także Polsce. Wykonawcami decyzji Biura Informacyjnego miały być rządzące w tych krajach partie komunistyczne. Na plenarnym posiedzeniu Komitetu Centralnego Polskiej Partii Robotniczej w Warszawie w dniach 6-7 lipca 1948 r. podjęto decyzję o tworzeniu w Polsce rolniczych spółdzielni produkcyjnych — powszechnie nazywanych kolchozami.

Na Białostocczyźnie politykę kolektywizacji rolnictwa próbowano realizować w latach 1940-1941, kiedy region ten znalazł się w granicach ZSRR. Władze radzieckie popełniły wówczas wiele błędów. Kolchozy zakładano wtedy w poszczególnych wsiach pod naciskiem radzieckiego aparatu administracyjnego, a także NKWD (Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych). Nic więc dziwnego, że w 1948 r. kierownictwo wojewódzkiej organizacji PPR obawiało się negatywnej reakcji środowisk wiejskich wobec powrotu kolektywnych metod gospodarowania.

Należy więc sądzić, że zarządzona we wrześniu 1948 r. przez Wydział Rolny Komitetu Wojewódzkiego PPR w Białymstoku ankietyzacja byłych kolchozów miała służyć rozpoznaniu nastrojów wśród tych zbiorowości, w których kilka lat wcześniej udało się utworzyć zespoły kolektywnej uprawy ziemi i hodowli zwierząt.

Najwcześniej na pismo KW PPR w Białymstoku z 25 IX 1948 r. — rozesłane do siedmiu „starych powiatów” (Augustów, Białystok, Bielsk Pod-

laski, Grajewo, Łomża, Sokółka, Wysokie Mazowieckie) — odpowiedział Komitet Powiatowy PPR w Łomży, który 7 X 1948 r. wysłał jedną ankietę dotyczącą kołchozu w Piątnicy, gm. Drozdowo. Realizacją tej sprawy zajmował się prawdopodobnie sam I sekretarz KP PPR w Łomży Grzegorz Koszeł, który podpisał się pod ankietą. Z Bielska Podlaskiego przysyłano ankiety trzykrotnie: 19 października oraz 4 i 12 listopada. Całość akcji w tym powiecie koordynował instruktor rolny KP PPR Demian Kuptel. Dziesięć ankiet z tego powiatu sporządzili sekretarze gminni PPR i partyjni aktywiści. Razem z pismem II sekretarza KP PPR w Sokółce Jerzego Rajeckiego z 27 X 1948 r. nadeszły do KW PPR w Białymstoku trzy ankiety. Po 29 X 1948 r. instruktor rolny KP PPR w Białymstoku Serafim Gościk przesłał natomiast siedem ankiet, które wcześniej wypełnili sekretarze gminni lub partyjni aktywiści.

Na początku 1949 r. sporządzono w KW Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Białymstoku ogólne zestawienie dotyczące byłych członków kołchozów, w którym obok nazwiska, imienia oraz miejscowości (wsi) ujęto aktualną przynależność partyjną, „obecne miejsce zamieszkania” i pełnioną w kołchozie funkcję. Na 61 byłych kołchoźników 17 było członkami PZPR, a jedna należała do Stronnictwa Ludowego; pozostali byli bezpartyjni. Na tej liście znaleźli się również członkowie kołchozów z pow. augustowskiego, z gminy Bargłów, ze wsi Reszki i Kamionka. Z powyższego wynika, że w KW PPR (PZPR) w Białymstoku były również ankiety dotyczące tych miejscowości. Obecnie nie wiadomo co się z tymi dokumentami stało.

Poniżej publikujemy 21 ankiet opisujących tworzenie, funkcjonowanie i likwidację kołchozów w latach 1940-1941 w powiatach: Białystok, Bielsk Podlaski, Łomża i Sokółka. Dokumenty te znajdują się w zespole archiwalnym Komitet Wojewódzki Polskiej Partii Robotniczej w Białymstoku 1944-1948, przechowywanym w Archiwum Państwowym w Białymstoku (stara sygnatura 1/VIII/16). Sporządzono je według jednolitego kwestionariusza w maszynopisie, w którym wyszczególniono: 1. powiat, gminę i miejscowość, 2. termin założenia, 3. liczbę gospodarstw tworzących kołchoz, 4. ilość ziemi w ha, 5. osoby funkcyjne, 6. ich ówczesną przynależność partyjną, 7. opinie rolników o kołchozie. Autorzy dokonywali odpowiedzi odręcznie (za wyjątkiem Łomży). Jest to bardzo cenny materiał, ponieważ ukazuje dokładny opis poszczególnych gospodarstw spółdzielczych oraz znaczną ilość mało znanych faktów z lat 1940-1941. Najważniejsze, że w ankiecie ujęto opinie byłych kołchoźników i indywidualnych rolników o kolektywizacji prowadzonej przez administrację radziecką. Wypowiedzi te należy uznać za wiarygodne i rzetelne. Ludzie ci przy okazji wypełniania ankiety nie byli przecież poddawani presji lub zastraszaniu, gdyż akcja uspołdzielczania wsi w Polsce dopiero się zaczynała i według pierwszych deklaracji płynących z KC PPR wstępowanie do kołchozu miało być dobrowolne.

Przygotowując archiwalia do druku dokonano następujących ingerencji redaktorskich, bez oznaczania tych zabiegów: poprawiono błędy ortograficzne i większość gramatycznych, uzupełniono opuszczenia liter i znaków przestankowych. W nawiasach kwadratowych umieszczono rozwinięcia skrótów. Pozostawiono białorutenizmy i rusycyzmy objaśniając te terminy w oddzielnym słowniczku. Kolejność ankiet ustalono zgodnie z ułożeniem ich w aktach, czyli pogrupowano powiatami, a w ich obrębie chronologicznie — tak jak napływały do KW PPR w Białymstoku.

Sławomir Iwaniuk
(Bielsk Podlaski)

Słowniczek białorutenizmów i rusycyzmów

brigadir, brygadiry, brygadierzy,	
brygadjer	— brygadzysta, brygadziści
czlen	— członek
do sich czas	— dotychczas
dyscyplina	— dyscyplina
fond	— zapas
iz	— z
koniowody	— hodowcy koni
kurowody	— hodowcy kór
mlekwody	— specjaliści do spraw hodowli krów
nedejszed	— nadszedł
odbiwało się	— odbijało się
po błatu	— załatwiać „na lewo”
pawaraczywatsia	— być obrotnym w załatwianiu spraw
prawlenije	— zarząd
predsedatel, predsedaciel, predsedatiel,	
priedsiedat iel	— przewodniczący
pszczelowody	— pszczelarze
rajon, reion	— rejon (jednostka administracyjna)
szcietowod	— buchalter, rachmistrz
sekretar	— sekretarz
skotowody	— hodowcy bydła
tabielszczyk	— rachmistrz
trudodzień	— dniówka obrachunkowa
zamies titiel	— zastępca
zginow	— zginął
złomy	— uszkodzenia

Wykaz skrótów

BSRR	— Białoruska Socjalistyczna Republika Radziecka
BSSR	— Białoruska Socjalistyczna Sowiecka Republika
MTS	— Ośrodek Maszynowo-Traktorowy (Maszynno-Traktornaja Stancja)
PPR	— Polska Partia Robotnicza
ZSCh	— Związek Samopomocy Chłopskiej
ZSRR	— Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich
ZSSR	— Związek Socjalistycznych Sowieckich Republik

Ankieta opisowa [nr 1]

byłych kolchozów organizowanych w latach 1940-1941

1. Powiat Białystok, gm. Michałowo, wieś Nowa Wola.
2. Kiedy dany kolchoz powstał? [W] 1940 r. m[iesiąc]cu luty[m].
3. Ile gospodarstw wchodziło do kolchozu? 140.
4. Ile ha ziemi było zespolonej? 1.000 [ha].

5. Nazwiska członków zarządu kolchozu i kto z byłych członków zamieszkuje w tej miejscowości? 1/ Były brygadzi[sta] Monach Michał — bezp[artyjny], 2/ pred[siedateli] kolchoza Nowik Józef — bezp[artyjny], 3/ Budnik Stefan — człon[ek] praw[eni]a, bezp[artyjny], 4/ Ciwoniuk Jan — człon[ek] praw[eni]a, bezp[artyjny].

6. Do jakiej partii należą pozostali przy życiu byli członkowie zarządu? —

7. Co chłopci mówią o tym kolchozie? Z powodu tego, że ziemia jest bardzo kamienista tak, że maszyny obrabiać takowej ziemi nie mogą, gdyż bywają złomy części maszyn. Kolchoz nosił nazwę „Stalina”. Brak było porządku i dyscypliny, co odbiwało się na trudnościach kolchozników. Własnych maszyn rolniczych nie posiadali, a korzystali z MTS.

Gminny Komitet PPR w Michałowie

Sekretarz W. Chłabicz 6 X 1948 r.

Ankieta opisowa [nr 2]

byłych kolchozów organizowanych w latach 1940-1941

1. Powiat Białystok, gm. Michałowo, wieś Oziably.
2. Kiedy dany kolchoz powstał? W 1940 r.
3. Ile gospodarstw wchodziło do kolchozu? 53.
4. Ile ha ziemi było zespolonej? 350 [ha].

5. Nazwiska członków zarządu kolchozu i kto z byłych członków zamieszkuje w tej miejscowości? 1/ Pred[siedateli] Kolchoza Hutnik Jan s. Stanisława — bezpartyjny, 2/ Rybinski Józef — bezp[artyjny], 3/ Jarmocewicz Jan — bezp[artyjny], 4/ Florczuk Antoni — PPR.

6. Do jakiej partii należą pozostali przy życiu byli członkowie zarządu? —

7. Co chłopci mówią o tym kolchozie? Kolchoz nasz stał w rejonie Zabłudów na I miejscu z powodu tego, że nasz kolchoz posiadał dobre łąki, na czym można było utrzymywać dużo bydła i na naszej ziemi mogli orać traktorami i [siał] siewnikami. Nadmieniam, że dyscypliny w naszym kolchozie nie było. Podkreślamy, że ze strony elementów wrogo nastawionych do rządu rosyjskiego byli rzucane różne hasła w sprawie naszego kolchozu, co odbiwało się na pracującej ludności w kolchozach.

Komitet PPR w Michałowie

Sekretarz W. Chłabicz 6 X 1948 r.

Ankieta opisowa [nr 3]

byłych kolchozów organizowanych w latach 1940-1941

1. Powiat Białystok, gm. Zabłudów, wieś Pasyнки.
2. Kiedy dany kolchoz powstał? 1940 [r.].
3. Ile gospodarstw wchodziło do kolchozu? 20 gospodarstw.
4. Ile ha ziemi było zespolonej? 200 ha.

5. Nazwiska członków zarządu kolchozu i kto z byłych członków zamieszkuje w tej miejscowości? 1/ Sielewończuk Michał („priesied[atie] kolchoza”), 2/ Iwanowicz Antoni („sczietowod”), 3/ Siemienczuk Józef („brigadir”). Sielewończuk Michał w 1941 r. został zamordowany przez okupanta, a pozostających 2-ch członków kolchoza żyją.

6. Do jakiej partii należą pozostali przy życiu byli członkowie zarządu? Bezpartyjni.

7. Co chłopci mówią o tym kolchozie? Kolchoz był zorganizowany pod nazwą „17 września”. Część ludności kolchoza w Pasyńkach wyjechała do Związku Radzieckiego w 1945 r., a pozostała ludność jest zadowolona prowadzeniem życia kolchozowego.

Ankieta opisową wykonał Sekretarz Komitetu Gminnego w Zabłudowie M. Samojluk 16 X 1948 r.

Ankieta opisowa [nr 4]

byłych kolchozów organizowanych w latach 1940-1941

1. Powiat Białystok, gm. Michałowo, wieś Pieńki.
2. Kiedy dany kolchoz powstał? W 1940 r., 27 marca.
3. Ile gospodarstw wchodziło do kolchozu? 67.
4. Ile ha ziemi było zespolonej? 876 ha.

5. Nazwiska członków zarządu kolchozu i kto z byłych członków zamieszkuje w tej miejscowości? Zam[iestitiel] pred[siedatiela] kolchoza Krasowski Stefan — b[ez]p[artyjny], 2/ czlen prawlenija kolchoza Wawreniuk Konstanty — bezpart[yjny], 3/ Wawreniuk Julian — bezpart[yjny], reszta członków prawlenija kolchoza wyjechali do ZSRR.

6. Do jakiej partii należą pozostali przy życiu byli członkowie zarządu? —

7. Co chłopci mówią o tym kolchozie? Brak było porządku, gdyż nie było fachowców do kierowania systemu kolchoza oraz ziemia była piaszczysta. W takim zgrupowaniu nie można należycie uprawiać i otrzymać wysokie plony do płacenia trudodni kolchoźnikom. Kolchoz miał nazwę im. Mołotowa i otrzymał zasiew w zbożu. Otrzymaliśmy 28 ton żyta i pszenicy — razem przypadło na każdego kolchoźnika 3,20 kg zboża na 1 truddzień, natomiast kolchoźnicy, którzy nie przekazali swych zasiewów zbóż otrzymali trudodnie po mniej, to jest: żyta wcale nie otrzymali, a jary zasiew, jak na przykład: gryka, proso i jęczmień po 50 dkg wypadło na 1 truddzień. Trudodni cały kolchoz

miał 24.320. Cały kolchozny plon i rządowa pomoc w zasiewie stwarzały ogółem 98.000 kg.

Gminny Komitet PPR w Michałowie
Sekretarz W. Chlabicz 6 X 1948 r.

Ankieta opisowa [nr 5]

byłych kolchozów organizowanych w latach 1940-1941

1. Powiat Białystok, gm. Michałowo, wieś Planty.
2. Kiedy dany kolchoz powstał? W 1940 [r.].
3. Ile gospodarstw wchodziło do kolchozu? 15.
4. Ile ha ziemi było zespolonej? 112 [ha].
5. Nazwiska członków zarządu kolchozu i kto z byłych członków zamieszkuje w tej miejscowości? Zam[iesitiel] pred[siedatiela] kolchoza Kuźma Bazyli — bezpart[yjny], 2/ członek prawlenija kolchoza Rybinski Mikołaj — PPR, 3/ członek prawl[enija] kolchoza Gryko Józef — bezpart[yjny], 4/ członek zarządu kolchoza Borowski Jan — PPR.

6. Do jakiej partii należą pozostali przy życiu byli członkowie zarządu? 1/ Rybinski Mikołaj do PPR, 2/ Borowski Jan do PPR, 3/ Kuźma Bazyli — bezpart[yjny], 4. Gryko Józef — bezpart[yjny].

7. Co chłopci mówią o tym kolchozie? Brak było nawozów, a ziemia była zupełnie słaba i potrzebowała dużo nawożenia i na tym tle powstał nieurodzaj, co było powodem słabej wydajności plonu i odbiło się na trudnościach pracy kolchoźnika, a mianowicie: kolchoźnik otrzymywał za jeden truddzień 1 kg. Maszyn własnych, żadnych kolchoz nie posiadał. Korzystali tylko z MTS. Co się tyczy opieki [nad] kolchozem, to takowej nie było.

Gminny Komitet PPR w Michałowie
Sekretarz W. Chlabicz 6 X 1948 r.

Ankieta opisowa [nr 6] pow. Białystok

byłych kolchozów organizowanych w latach 1940-1941

1. Powiat Białystok, gm. Gródek, wieś Skroblaki.
2. Kiedy dany kolchoz powstał? W 1941 r. na wiosnę.
3. Ile gospodarstw wchodziło do kolchozu? 15.
4. Ile ha ziemi było zespolonej? 190 ha.
5. Nazwiska członków zarządu kolchozu i kto z byłych członków zamieszkuje w tej miejscowości? Prezes Kozłowski Bazyl wybył do ZSRR, sekretarz Dudenko Aleksander wybył do ZSRR, skarbnik Jankiewicz Temoteusz zabity przez Niemców w roku 1943.

6. Do jakiej partii należą pozostali przy życiu byli członkowie zarządu? Członkowie zarządu wybyli z tej miejscowości.

7. Co chłopci mówią o tym kołchozie? Ludność nie jest zorientowana, gdyż tylko zasiali plony i wybuchła wojna niemiecko-sowiecka, od razu po przyjsciu Niemców kołchoz rozwiązał się.

**Ankieta opisowa [nr 7] pow. Białystok
byłych kołchozów organizowanych w latach 1940-1941**

1. Powiat Białystok, gm. Gródek, wieś Waliły.

2. Kiedy dany kołchoz powstał? Na wiosnę 1940 r.

3. Ile gospodarstw wchodziło do kołchozu? 39.

4. Ile ha ziemi było zespolonej? 500 ha.

5. Nazwiska członków zarządu kołchozu i kto z byłych członków zamieszkuje w tej miejscowości? Prezes Cachanowski Aleksander wyjechał do ZSRR, Misiejuk Józef brygadier zamieszkuje w Waliłach — b[ez]p[artyjni], brygadier Zawacki Józef zmarł, wagowa Sitczuk Maria zam. Waliły — b[ez]p[artyjna], buchalter Dzienisiuk Wicenty wybył do ZSRR, tabielszczyk Zrajkowski Włodzimierz — ZSRR, brygadier Tarasewicz Mikołaj zamordowany przez Niemców.

6. Do jakiej partii należą pozostali przy życiu byli członkowie zarządu? Pozostali przy życiu członkowie są bezpartyjni.

7. Co chłopci mówią o tym kołchozie? Chłopci mówią, że kołchoz nie był należycie prowadzony przez kierownictwo, że wzięli do kołchozu za dużo ziemi, a siły roboczej było za mało, gdyż maszyn rolniczych nie było i z tego powodu zostało się niekoszonej łąki 70 ha, a kartofli zamarzło 10 ha, przyczyną jest to, że przeważnie mężczyźni poszli pracować do fabryk — do miasta, a w kołchozie były same kobiety. Mieli tylko 1 traktor, jak również nie było odpowiedniej ilości bydła i nawozu. Koni było 22. Z tego powodu ziemi należycie nie mogli zagospodarować, gdyż był tylko jeden rok, lecz jeden kołchoz zasadził 450 drzewek owocowych i zdobyli 18 ulipszczół, z czego w jednym roku zwiększyło się na 26 uli.

**Ankieta opisowa [nr 8]
byłych kołchozów organizowanych w latach 1940-1941**

1. Powiat Bielsk Podlaski, gm. Orla, wieś Mochnate.

2. Kiedy dany kołchoz powstał? 1940 rok, kwietnia 4.

3. Ile gospodarstw wchodziło do kołchozu? 39 gospodarstw.

4. Ile ha ziemi było zespolonej? Ponad 200 ha.

5. Nazwiska członków zarządu kołchozu i kto z byłych członków zamieszkuje w tej miejscowości? Kuczko Aleksy prezes zarządu, Selwesuk Makar, Kot Kostanty, Kuczko Jan, Onopryjuk Grzegorz, 2 członków było zabranych przez gestapo i nie wróciło się, 1 zmarł.

6. Do jakiej partii należą pozostali przy życiu byli członkowie zarządu? 2 członków do PPR, a reszta bezpartyjni.

7. Co chłopci mówią o tym kołchozie? Członkowie, którzy pozostali przy życiu nie narzekali i nie narzekają, gotowi w obecnej chwili do wstąpienia do spółdzielni produkcyjnej, reszta ob[ywateli] wsi, którzy nie byli członkami kołchozu ustosunkowują się negatywnie.

Gm[inny] Sekr[etarz] PPR Mikołaj Stelmaszuk

Ankieta opisowa [nr 9]

byłych kołchozów organizowanych w latach 1940-1941

1. Powiat Bielski Podlaski, gm. Drohiczyn, wieś Wólka Zamkowa.

2. Kiedy dany kołchoz powstał? 1940 r.

3. Ile gospodarstw wchodziło do kołchozu? 18.

4. Ile ha ziemi było zespolonej? 105 [ha].

5. Nazwiska członków zarządu kołchozu i kto z byłych członków zamieszkuje w tej miejscowości? Romaniuk Paweł — prezydent, Nielipińska Marja — sekretarka, Zduniewicz Antoni syn Jana — kasjer, Kopanko Antoni — klucznik, Kaniewski Adolf — agronom.

6. Do jakiej partii należą pozostali przy życiu byli członkowie zarządu? Do żadnych partii nie należą, jak również i [do] ZSCh.

7. Co chłopci mówią o tym kołchozie?

Zeznanie Romaniuka Pawła, prezydenta kołchoza. Był kołchoz założony w 1940 roku. Do Zarządu kołchoza weszli: Romaniuk Paweł jako prezydent, sekretar Nielipińska Marja, kasjer Zduniewicz Antoni syn Jana, klucznik Kopanko Antoni, agronom Kaniewski Adolf, zamieszkali Wólka Zamkowa tam, gdzie był zorganizowany kołchoz (zespolonej ziemi było 105 ha). Ile gospodarstw wchodziło w kołchoz — 18 gospodarstw: 1/ Romaniuk Paweł — prezydent, 2/ Nielipiński Szymon, 3/ Motylewicz Eugeniusz 4/ Zduniewicz Antoni, 5/ (-) Jan, 6/ (-) Mikołaj, 7/ (-) Eugeniusz, 8/ Wołosinski Antoni, 9/ Gołowczyński Paweł, 10/ Juchniwski Alek[sander], 11/ Szum Bazył, 12/ Kopanko Antoni, 13/ Warszicka Helena, 14/ Chlebinska Agata, 15/ (-) Józef, 16/ Kaniewski Adolf, 17/ Chlebinski Aleksander, 18/ Warsicki Władysław. Powyżsi gospodarze zamieszkali we wsi Wólka Zamkowa, gm. Drohiczyn n[ad] B[ugiem], dnia 4 X 1948 r.

1 gospodarz wsi Runice tejże gminy i poza tym Motylewicz Eugeniusz.

Niniejsze zeznanie było spisane dnia 4 X 1948 roku w obecności Romaniuka Pawła i Gołowczyńskiego Pawła w lokalu i przeczytane, co własnoręcznie podpisali, do partii żadnej nie należą, a co mieszkają na miejscu, a 4 brak: Warszicka Helena i Nielipińska Marja — ci wyjechali do BSRR, Zduniewicz Mikołaj wyjechał na ziemie odzyskane, Wołosinski Antoni zmarł. Wszyscy dziękują Bogu, że go nie ma.

Romaniuk Paweł

Gołowczyński Paweł

Ankieta opisowa [nr 10]

byłych kolchozów organizowanych w latach 1940-1941

1. Powiat Bielsk Podlaski, gm. Narew, wieś Kleniki.
2. Kiedy dany kolchoz powstał? 15 II 1941 r.
3. Ile gospodarstw wchodziło do kolchozu? 13.
4. Ile ha ziemi było zespolonej? Około 100 ha.
5. Nazwiska członków zarządu kolchozu i kto z byłych członków zamieszkuje w tej miejscowości? Prezes Gawriluk Antoni został rozstrzelany przez Niemców w 1941 r.
6. Do jakiej partii należą pozostali przy życiu byli członkowie zarządu? Z pozostałych członków zarządu obecny pozostał Gawriluk Aleksy — czł[onek] PPR.
7. Co chłopci mówią o tym kolchozie? Uczestnicy byłego kolchozu mówią, że to był postęp dobry w rolnictwie, jako wyższa forma od indywidualnej gospodarki, zaś reszta mieszkańców wsi nie doceniła tego rozwoju.

Ankieta opisowa [nr 11]

byłych kolchozów organizowanych w latach 1940-1941

1. Powiat Bielsk Podlaski, gm. Narew, wieś Pawły.
2. Kiedy dany kolchoz powstał? 1 V 1940 r.
3. Ile gospodarstw wchodziło do kolchozu? 70.
4. Ile ha ziemi było zespolonej? Około 400 ha.
5. Nazwiska członków zarządu kolchozu i kto z byłych członków zamieszkuje w tej miejscowości? Prezes Maksimiuk Michał wyjechał do ZSRR. Pawluczuk Andrzej zamordowany przez Niemców w 1944 r. Jabłoński Józef, Turowski Hartemi, Mikołajuk Roman, Andrzejuk Marja. Ostatnie czterech zamieszkują w tejże wsi.
6. Do jakiej partii należą pozostali przy życiu byli członkowie zarządu? Do żadnej nie należą.
7. Co chłopci mówią o tym kolchozie: ludność wymienionej wsi nie bardzo z zadowoleniem mówi o byłym kolchozie.

Ankieta opisowa [nr 12]

byłych kolchozów organizowanych w latach 1940-1941

1. Powiat Bielsk Podlaski, gm. Kleszczele, wieś Grygorowce.
2. Kiedy dany kolchoz powstał? [W] 1940/1941 roku.
3. Ile gospodarstw wchodziło do kolchozu? Do 40 iz parobkami.
4. Ile ha ziemi było zespolonej? Około 200 ha.
5. Nazwiska członków zarządu kolchozu i kto z byłych członków zamieszkuje w tej miejscowości? 1/ Prezes zginow w wojnie iz Niemcami, 2/ zastępca pr[ezesa] Gołub Paweł obecnie żyje w Gregorowcach i należy

do PPR, pozostałych dwóch członków zarządu wyjechali do Związku Radzieckiego.

6. Do jakiej partii należą pozostali przy życiu byli członkowie zarządu? —

7. Co chłopci mówią o tym kolchozie? Bogatszy chłopci mówią, że było źle, bo nie było sprawiedliwości, a biedniejszy mówią, że gdyby do nich czas był kolchoz, to daleko lepiej żyliby i obecnie nie boją się zespolonego gospodarstwa.

Kleszczel 20 X 1948 r. Sekretarz Artemiusz Czykwin

Ankieta opisowa [nr 13]

byłych kolchozów organizowanych w latach 1940-1941

1. Powiat bielski, gm. Wyszki, wieś Husaki.

2. Kiedy dany kolchoz powstał? Na początku 1940 r.

3. Ile gospodarstw wchodziło do kolchozu? 17.

4. Ile ha ziemi było zespolonej? 75 ha.

5. Nazwiska członków zarządu kolchozu i kto z byłych członków zamieszkuje w tej miejscowości: Martyniuk Siergiejusz, Tarasiuk Paweł, Bowtruczuk Szymon.

6. Do jakiej partii należą pozostali przy życiu byli członkowie zarządu: Martyniuk Siergiejusz — PPR.

7. Co chłopci mówią o tym kolchozie: to samo co i o Plutyckim — „polityka chłopca jedna”.

Ankieta opisowa [nr 14]

byłych kolchozów organizowanych w latach 1940-1941

1. Powiat Bielsk Podl[aski], gm. Brańsk, wieś Oleksin.

2. Kiedy dany kolchoz powstał? W miesiącu styczniu 1941 r.

3. Ile gospodarstw wchodziło do kolchozu? 18.

4. Ile ha ziemi było zespolonej? 104 ha.

5. Nazwiska członków zarządu kolchozu i kto z byłych członków zamieszkuje w tej miejscowości? Murawski Aleksander — przewodniczący kolchozu, Surocki Jan s. Witalisa — brygadjer i sekretarz, Jurczak Józef — zastępca przewodniczącego. Murawski Aleksander i Surocki Jan zamieszkują w tej samej miejscowości, Jurczak Józef wyjechał na ziemie odzyskane.

6. Do jakiej partii należą pozostali przy życiu byli członkowie zarządu? Murawski Aleksander — S[tronnictwo] L[udowe], Surocki Jan — bez[partyjny].

7. Co chłopci mówią o tym kolchozie? Nic nie mogą powiedzieć, bo bardzo piękne plony były z pracy oddanej kolchozownikom, co w czasie okupacji niemieckiej rozgrabili cało prace poszczególni gospodarze nie zainteresowani w kolchozie danej wsi.

Ankieta opisowa [nr 15]

byłych kolchozów organizowanych w latach 1940-1941

1. Powiat Bielsk, gm. Wyszki, wieś Plutycze.
2. Kiedy dany kolchoz powstał? Na początku 1940 r.
3. Ile gospodarstw wchodziło do kolchozu? 170.
4. Ile ha ziemi było zespolonej? 400 ha.

5. Nazwiska członków zarządu kolchozu i kto z byłych członków zamieszkuje w tej miejscowości? Onopiuk Jan, Stepaniuk Elias, Grygoruk Michał, Popławski Dmitr, Gulko Aleksander.

6. Do jakiej partii należą pozostali przy życiu byli członkowie zarządu? Grygoruk i Gulko — PPR, a pozostali bezper[tyjni].

7. Co chłopci mówią o tym kolchozie? Ogromnie krytykują: jak przyjeżdżały komisje, różne kontrole, agronomowie, technicy, politycy, pszczołowody, koniowody, mlekowody, kurowody, brygadiry, koniuchy, skotowody, itp., mówią, wszystko to na biednego kolchoznika. Dalej: mąż pracuje na przedsiębiorstwie, a żona została w kolchozie, która tylko demoralizuje resztę kolchozników, kiedy chce to idzie na robotę, a kiedy nie chce, to i nie idzie; jaka ogromna ilość narobiła się starców, kalek i w ogóle niezdolnych do pracy — i to wszystko na kolchoznika. Jak przyszli Żydzi i Żydówki i uczyli kolchozników siał i obrabiać grunta, a sami nic nie rozumieli. Seredele nazywano lnem itp. Jak brakowało gwoździ, żelaza, pilników i dużo, dużo rzeczy dla kolchozu i dostać było trudno, a sowieccy przedstawiciele mówili, że preśdaciel nie umie „pawaraczywatsia” — to znaczy, że trzeba dostać po „błatu”. Jak tylko zasieli oziminy, a za 2 miesiące — t[o] z[naczy] w grudniu — przyjeżdża z rajonu, robi zestawienie, że w takim to kolchozie urodzaj żyta 14-15 metry z 1 ha. Prosiaka kupią, a zboża zasypują fond na niego i na małe prosięta, które urodzą się jeszcze za 10 miesięcy. Jak kolchoznik pracował całe lato, a nie miał siana dla swojej krowy. Jak okradali kolchozniki kolchoz. Jak była ucieczka kolchoznika z kolchozu do miasta, a zostawali tylko starzy, mało zdolni do pracy. Jak kazano młócić zboże, a otawa i kartofle zamarzły na polu. Jak łamali kolchozniki wozy i kradli co pod rękę popadnie. Dużo było różnych anegdot o kolchozie i kolchoznikach, na przykład: u kolchozie dobrze żyć — jeden pracuje, a siedmiu leży itp. Tak, że trudno opisać wszystko co robiło się w kolchozie. Tylko jedynie mogę powiedzieć, że ludność wrogo ustosunkowana do wspólnego życia, ale nie powinniśmy na to uważać. Historia robi swoje, czas nadejść i musimy robić to, co nakazuje sama kultura i technika. A główne, że trzeba pamiętać o tym, że biedaka trzeba podnieść do tego stopnia, żeby on równał się ze średniakiem, to znaczy, że ekonomicznie on będzie żył lepiej jak dotychczas, No o ile pójdzie odwrotnie, że kułak, średniak i biedniak zażyją gorzej, jak kiedyś żył biedniak, to taki stan rzeczy pociągnie za sobą ogromną katastrofę i trzeba

pamiętać o tym, że wsie ogromnie przeludnione i dotychczas nie ma rozporządzenia, ażeby część ludności przymusowo przesiedlić na koszt rządu tam, gdzie jest ziemia i leży odłogi. Na zakończenie trzeba powiedzieć otwarcie, że nie ma gospodarza, który miał by ochotę do wspólnego życia.

Ankieta opisowa [nr 16]

byłych kolchozów organizowanych w latach 1940-1941

1. Powiat Bielsk Podlaski, gm. Klukowicze, wieś Tymianka.
2. Kiedy dany kolchoz powstał? Kolchoz powstał w 1941 roku.
3. Ile gospodarstw wchodziło do kolchozu? 22 gospodarzy.
4. Ile ha ziemi było zespolonej? Około 100 ha.
5. Nazwiska członków zarządu kolchozu i kto z byłych członków zamieszkuje w tej miejscowości? Prezes kolchozu Betlejo Eudokim zam[ieszkały] w Tymiance, gm. Klukowicze, a reszta zaś wyjechali do ZSSR. Betlejcuk Aleksander z całą rodziną został zamordowany przez niemieckich okupantów.
6. Do jakiej partii należą pozostali przy życiu byli członkowie zarządu? Betlejo Eudokim należy do Polskiej Partii Robotniczej.
7. Co chłopci mówią o tym kolchozie: w teraźniejszym czasie nie można określić.

Ankieta opisowa [nr 17]

byłych kolchozów organizowanych w latach 1940-1941

1. Powiat Bielsk Podl[aski], gm. Kleszczele, wieś Wojnówka.
2. Kiedy dany kolchoz powstał? W roku 1940.
3. Ile gospodarstw wchodziło do kolchozu? 25.
4. Ile ha ziemi było zespolonej? 229 ha.
5. Nazwiska członków zarządu kolchozu i kto z byłych członków zamieszkuje w tej miejscowości? 1/ Prezes Sajewicz Michał syn Jana, 2/ sekretarz i buchal[ter] Łukaszuk Szymon. Sajewicz Michał obecnie zamieszkuje we wsi Wojnówka i do partii żadnej nie należy, Łukaszuk Szymon zabity Niemcami za działalność iz partyzantami.
6. Do jakiej partii należą pozostali przy życiu byli członkowie zarządu? —
7. Co chłopci mówią o tym kolchozie: że zespolone gospodarstwo byłoby lepsze, no trzeba więcej sprawiedliwości — to zdanie biedniaków, zaś ci, którzy sobie nabrali dużo i lepszych gruntów pomajątkowych, to dla nich kolchoz nie podoba się.

Kleszczele 20 X 1948 r. Sekretarz Artemiusz Czykwin

Ankieta opisowa [nr 18]

byłych kolchozów organizowanych w latach 1940-1941

1. Powiat Łomża, gm. Drozdowo, wieś Piątница.
2. Kiedy dany kolchoz powstał? Wiosną 1941 r.

3. Ile gospodarstw wchodziło do kolchozu — 10.

4. Ile ha ziemi było zespolonej — ponad 100 ha.

5. Nazwiska członków zarządu kolchozu i kto z byłych członków zamieszkuje w tej miejscowości — kierownik kolchozu Wyrwas Mikołaj, z[astęp]ca Tomaszewski Antoni i Rybicki Roch, są to członkowie zarządu. Spośród w[yżej] w[ymienionych] ob[ywateli] nikt nie żyje, zostali rozstrzelani za Niemców i obecnie przez bandy. Członkowie tych rodzin żyją w Łomży, dotychczas boją się wyjechać do swych miejsc zamieszkania, gdyż są sterroryzowani w początkach przez bandy i obecnie są prześladowani.

6. Do jakiej partii należą pozostali przy życiu byli członkowie zarządu? Nie żyją.

7. Co chłopci mówią o tym kolchozie? Z czasem zorganizowania kolchozu członkowie, którzy wstąpili byli zadowoleni, ziemi było pod dostatkiem i urodzajna. Po jakimś czasie istnienia kolchozu ludność zbuntowana przez propagandę zaczęła ulegać wersjom, że pogorszy się życie. Plonów nie zebrano na skutek wybuchu wojny. Członkowie byłego kolchozu podkreślają dobrą stronę, z obróbką maszynową i prostotą urzędników, t[o] znaczy, którzy na równi z członkami kolchozu pomimo, że byli kierownikami, stawali nawet do współzawodnictwa w pracy fizycznej, nie było tego podziału klasowego. Za złowrogą propagandę dużo było spoza członków kolchozu wywiezionych do Rosji. W okresie okupacji niemieckiej członkowie kolchozu, a przeważnie rodziny członków kolchozu, byli poniewierani przez tamtejszą ludność, nie lubiani jako komuniści. Rozszabrowano ich mienie, zabudowania, inwentarz żywy i martwy. Ludzie ci byli wywiezieni na przymusowe roboty do Niemiec. Obecnie chłopci na ten kolchoz rzucają nieuzasadnione zle strony dlatego, że plonów nie zebrano, ale przypuszczają, że byłby głód tym ludziom, że zboże byłoby wywiezione do ZSSR. Pod presją band i złowrogiej propagandy o kolchozach ludność wobec kolchozów jest nastawiona b[ardzo] wrogo, w obecnej rzeczywistości.

Łomża, dnia 5 X 1948 r.

I Sekretarz Komitetu Powiatowego PPR w Łomży Koszel

Ankieta opisowa [nr 19]

byłych kolchozów organizowanych w latach 1940-1941

1. Powiat Sokółka, gm. Nowy Dwór, wieś Bierniki.

2. Kiedy dany kolchoz powstał? [W] 1940 roku.

3. Ile gospodarstw wchodziło do kolchozu? 10 gospodarstw i majątek Mikielwyszczyna.

4. Ile ha ziemi było zespolonej? 57 [ha] gospodarskich i 121 [ha] majątkowej.

5. Nazwiska członków zarządu kolchozu i kto z byłych członków zamieszkuje w tej miejscowości? Pawłowski był prezydentem kolchoza — był on

przysłany z BSSR i w czasie wojny powrócił do BSRR, brygadziwą był Wieliczko Antoni — wyjechał do BSRR, buchalter Gielewski Zygmunt zamieszkuje obecnie w majątku Siderce i pracuje na roli, zastępcą buchaltera był Stojak Stefan — mieszka we wsi Bierniki, gm. Nowy Dwór.

6. Do jakiej partii należą pozostali przy życiu byli członkowie zarządu? Do partii żadnych nie należeli.

7. Co chłopci mówią o tym kołchozie? Przede wszystkim dopisuje, że było brak dyscypliny i porządku tym samym, że preśdaciel Pawłowski lubiał popić i zaniedbywał porządku, wpisywania prawidłowo dni roboczych, jak również wśród samych członków kołchozu brakło zrozumienia, dbania o ogólne dobra, tylko każdy rwał do siebie i tym samym były powody zaniechania innych do pracy i porządku. A zarząd kołchozu nie dbał o dopilnowanie tych rzeczy i tym samym gospodarka kołchozu szła do upadku, co się dało zauważyć w inwentarzu żywym i martwym

Ankieta opisowa [nr 20]

byłych kołchozów organizowanych w latach 1940-1941

1. Powiat Sokółka, gm. Babiki, wieś Harkawicze.

2. Kiedy dany kołchoz powstał? [W] 1940 roku.

3. Ile gospodarstw wchodziło do kołchozu? 33 gospodarstwa.

4. Ile ha ziemi było zespolonej? 330 hektary.

5. Nazwiska członków zarządu kołchozu i kto z byłych członków zamieszkuje w tej miejscowości? Preśdaciel kołchoza 1/ Jacewicz Paweł został zmieniony i zastąpił go Borowik Hipolit s. Grzegorza, następnie Borowik Hipolit został zmieniony i zastąpił [go] Prytycki Aleksander. Brygadzierzy: 1/ Uscilko Nikonor, 2/ Surowiec Bazyl i rachunkowy Kisiel Aleksander, po zmianie Kisiela zastąpił Sawicki Jan s. Bazylego. Jacewicz Paweł, Prytycki A. i Surowiec Bazyl zamordowni przez Niemców, Borowik i Uscilko wyjechali do BSSR. Kisiel zmarł. Sawicki jako rachunkowy pozostał na miejscu.

6. Do jakiej partii należą pozostali przy życiu byli członkowie zarządu? Z pozostałych członków zarządu pozostał tylko buchalter Sawicki Jan — do żadnych partii nie należał.

7. Co chłopci mówią o tym kołchozie? Nadmieniam, że do tego kołchozu wchodziło 266 h[a] ziemi tych to gospodarzy i 64 h[a] ziemi wchodziło folwarcznej z Pisarzowców i Zubowszczyzny. W rozmowie daje się zauważyć, że nie mogą odpowiednio określić wyników, jakie mogłyby się okazać w rozwoju kołchozu, bo krótki czas trwał. Następnie dopisują nieświadomość i nieumiejętność dla zarządu kołchoza, który to prowadził do słabego rozwoju, a nawet częściowo pogorszenia, co się dało zauważyć w inwentarzu żywym i martwym, tym samym powodowało zniechęcenie członków należących do kołchozu.

Ankieta opisowa [nr 21]

byłych kolchozów organizowanych w latach 1940-1941

1. Powiat Sokółka, gm. Szudziałowo, wieś Słoja.

2. Kiedy dany kolchoz powstał? [W] 1940 roku.

3. Ile gospodarstw wchodziło do kolchozu? 36 gospodarstw.

4. Ile ha ziemi było zespolonej? 228 [ha] plus majątku Słojki 116 h[a].

5. Nazwiska członków zarządu kolchozu i kto z byłych członków zamieszkuje w tej miejscowości? Prezydent kolchozu Fidziukiewicz Włodzimierz. Brygadziery: 1/ Fidziukiewicz Władysław, 2/ Filip Harasimowicz, 3/ Lisowski Aleksander. Buchalter Misiewicz Jan. Fidziukiewicz Włodzimierz i Fidziukiewicz Władysław wyjechali do BSSR. Harasimowicz Filip, Lisowski Aleksander i Misiewicz Jan pozostają w gromadzie Słoja jako stali mieszkańcy.

6. Do jakiej partii należą pozostali przy życiu byli członkowie zarządu? Byli bezpartyjni.

7. Co chłopci mówią o tym kolchozie? W rozmowie twierdzą mieszkańcy, że w gromadzie Słoja jest bardzo marny grunt i przez stworzenie kolchozu byt pogorszył się — według oceny obywateli wsi Słoi. Słowem — wypowiadają niezadowolenie z byłego kolchozu.